

LIST „BORBA“ U BORBI ZA OVLADAVANJE JAVNIM MNJENJEM U SRBIJI 1944–1945

APSTRAKT: Pobjeda izvojevana oružjem, za Komunističku partiju Jugoslavije ne bi bila potpuna bez političke pobjede, promene državnog uređenja i uspostavljanja socijalizma. Prostor Srbije bio je od primarnog značaja za uspostavljanje vlasti i zato je kampanja preko javnog partijskog organa bila izuzetno intenzivna. U članku su analizirane one sfere društveno-političkog života na koje je list obratio najviše pažnje u svom propagandnom delovanju, do momenta kada je proglašena Federativna Narodna Republika Jugoslavija.

Ključne reči: *Borba*, propaganda, Tito, Narodni front, SSSR, Bugarska

Medijski nastupi koji su prethodili Prvom svetskom ratu, u međuratnom periodu uveliko su bili dorađeni i daleko nadmašeni. Pojava filma, radija i televizije omogućila je izuzetno uspešno širenje poželjnih političkih ideja dok je štampa bila već ustaljen vid informisanja koji je mogao naći put do pojedinca i u tehnološki inferiornim sredinama. Ideolozi i propagatori Komunističke partije Jugoslavije bili su svesni važnosti štampe u širenju informacija od javnog značaja, dok je Josip Broz izvanredno osetio mogućnosti i značaj medija za uspon i pad javnog života. Zato je na teritoriji Užica već 19. oktobra 1941. pokrenut list *Borba*, mada je kao mesto izlaženja naveden Beograd. Organ KPJ, čiji je glavni urednik bio Edvard Kardelj, sebe je prikazivao kao nastavljачa tradicije nezavisnog političkog i društvenog lista koji je izlazio kao nedeljnik u Zagrebu, u periodu od 19. februara 1922. do šestojanuarskog režima. List je izlazio sa prekidima, budući da su pojedini brojevi bili zabranjeni jer se u njemu otvoreno zagovaralo „rušenje reakcionarnog režima“. U tom periodu nedeljnik je menjao i ime pa je drugi naziv bio *Borba, organ nezavisne radničke partije Jugoslavije*, potom *Radnička borba*, i na kraju *Borba, radničko seljačke novine*.

Na prostoru okupirane Jugoslavije *Borba* je izlazila triput nedeljno u tiražu od 10.000 primeraka. U zapadnoj Srbiji izašlo je 18 brojeva, dok

je devetnaesti bio nedovršen. Sedište lista diktirano je kretanjem NOVJ, pa su naredna mesta u kojima je štampan bili Drinići u Bosanskoj Krajini, Livno, Bihać, a potom kod ušća Rame u Neretvu.¹ Kao dnevni list *Borba* se pojavila u oslobođenom Beogradu 15. novembra 1944. godine. Do denominacije novca cena primerka bila je 10 dinara, da bi potom iznosila 1 dinar.

Borba je u jugoslovenskom društvu, koje je bilo bez osnovnih znanja i političke kulture i sklono potčinjavanju vođama, bila transmitter poželjnog a potom i jedinog dozvoljenog mišljenja, mišljenja KPJ. List se zalagao za ono što je KPJ zahtevala od članstva i simpatizera: za idejnu borbenost, privrženost NOB-u i revoluciji, spremnost da se sprovodi partijski program, odanost Jugoslaviji kao državi. Osnovna državna koncepcija bila je „demokratska federativna Jugoslavija“, dok je nacionalna politika definisana sloganom „bratstvo – jedinstvo“. Polje uticaja bilo je široko, budući da je 1945. godine bilo 141.000 članova Partije.² *Borba* se nametnula kao jedan od centara za formiranje političke, društvene, ali i istorijske svesti nove društvene grupe koja se formirala u ratu i u prvim godinama posle njega. Ova društvena grupa, koja je migrirala iz sela u grad, istinski je ciljna grupa lista, koji postaje novi izvor i za pružanje istorijskog znanja. *Borba* je kao partijski organ reflektovala sve esencijalne težnje Partije, bila centar za distribuciju načina formiranja nacionalne, ali i istorijske svesti, istorijskog mišljenja i stvaranja kulta Titove ličnosti.

Izlazak lista na medijsku scenu Srbije propraćen je samohvaljenjem o tome kako je *Borba* „uvek bila zastava najnaprednijih i najborbenijih, dakle nacionalno najodgovornijih odreda naših naroda u njihovoj neprekidnoj borbi za nezavisnu, slobodnu i čovečnu državnu zajednicu, za kulturni i stvaralački život čoveka“. List je stavljen u neraskidivu vezu sa KPJ jer „istorija junačke Komunističke partije sadrži najveći deo savremene istorije naših junačkih naroda“. Cilj i zadaci *Borbe* definisali su je kao list koji treba da bude „zastava, trijumf i istorija oslobođenja čitave naše domovine, trijumf i istorija oslobođenja Beograda! Ona treba da rešava zadatke koji su nastali iz dosadašnjih uspeha naše narodno-oslobodilačke borbe ujedinjenih nacija. Ona će se boriti za oslobođenje čitave naše domovine i za organizaciju i nadgradnju oslobođenih predela naše zemlje; ona će žigosati izdajnike, raskrinkavati neprijatelje i objašnjavati oslobodilačku ulogu bratskih i savezničkih armija. Ona, koja je vaspitavala generacije na vernost domovini, narodu, slobodi i saveznicima, znaće da ostane verna svojim velikim načelima – zavetima za koje su pali i za koje se bore najbolji sinovi

¹ *Enciklopedija Jugoslavije*, 1, Zagreb 1954, 691.

² Đorđe Stanković, Ljubodrag Dimić, *Istoriografija pod nadzorom, prilozi istoriji istoriografije*, I, Beograd 1996, 162.

naših naroda“.³ Da bi se pojava lista povezala sa nekim važnim datumom za KPJ netačno je navedeno da je izlazio od Obznane.

Iznošene tvrdnje bile su u sprezi sa značajem, karakterom i zadacima *Borbe* koje je izneo Tito oktobra 1941: „U našim danima, teškim ali velikim po svom istoriskom zbivanju, naša „Borba“ treba da izvrši svoju misiju u ovoj opštenarodnoj oslobodilačkoj borbi. Mi smo uvereni da će „Borbu“ prigriliti kao svoj list ne samo radnička klasa, već i svi rodoljubi, svi oni koji su ostali verni sinovi svoga naroda, koji doprinose svoj deo spasu i slobodi svoje otadžbine.“⁴

Organ KPJ imao je zadatak da tumači partijsku liniju, ali nije bio namenjen samo članovima KPJ već i svim „poštenim patriotama“, budući da je svuda vrebao neprijatelj. „Glavni zadatak „Borbe“ jeste da uči radničku klasu, da uči narodne mase šta treba da učine svakog dana, šta treba da imaju pred očima da bi se naša zemlja oslobodila, da bi se poboljšao život narodnih masa“.⁵ Ujedno, list je služio da se rukovodioci ne izoluju od narodnih masa i da uči čitaoca „pravilnom shvatanju događaja“. Zato nije bilo dovoljno samo da se pročita, već se *Borba* morala i izučavati. Veza između lista i čitaoca bila je dvostrana, budući da nije trebalo samo da se odgovara na pitanja vremena već i na konkretna pitanja čitalaca. Sa druge strane, čitalac nije trebalo da bude taj koji samo čita list već i onaj koji će svojim učešćem podići list na viši stepen i omogućiti mu kvalitetnije ispunjavanje njegovih zadataka. Povezanost se želela postići dopisništvom, a dopisi čitalaca okarakterisani su kao „važno sredstvo samokritike, izmene iskustava, otkrivanja žurnalističkih talenata.“⁶ Istovremeno, bio je to način da jedno javno glasilo „otkriva neprijatelje naroda i uči narod kako da se bori protiv njih“. Željeni stepen interakcije ipak nije postignut, budući da je konstatovano da je list izvršio zadatak, ali „mi mislimo, da čitaoci nijesu izvršili svoju dužnost prema „Borbi“ jer „čitaoci nijesu dovoljno shvatili uzajamnu vezu koja mora postojati između njih i jedne takve novine“. Čitalac je trebalo „da svojoj novini javlja sve što ne valja i predlaže šta bi bilo bolje, da ukaže na onoga koji ne radi kako valja pa ma ko to bio. Razumije se, svako treba da piše otvoreno, kratko i jasno, pod punim potpisom, da bi se njegovi navodi mogli provjeriti“.⁷

³ Nepotpisano, *Nepobediva zastava nepobedivog naroda*, *Borba*, god. IX, br. 1, 15. novembar 1944, 1.

⁴ Nepotpisano, *Nekoliko reči o značaju „Borbe“ i o zadacima partiskih organizacija u odnosu prema njoj*, *Borba*, god. IX, br. 33, 12. decembar 1944, 2.

⁵ Milovan Đilas, *Dužnosti „Borbe“ i dužnosti njenih čitalaca*, *Borba*, god. X, br. 38, 12. februar 1945, 1.

⁶ Nepotpisano, *Nekoliko reči o značaju „Borbe“ i o zadacima partiskih organizacija u odnosu prema njoj*, *Borba*, god. IX, br. 33, 12. decembar 1944, 2.

⁷ Milovan Đilas, *Dužnosti „Borbe“ i dužnosti njenih čitalaca*, *Borba*, god. X, br. 38, 12. februar 1945, 1.

Ka Srbiji i Jugoslaviji po meri pobednika

Područje Srbije imalo je vanrednu važnost za KPJ ne samo zato što je u velikoj meri već bilo oslobođeno i što su se sprovodile određene vlasničke i upravne promene, već i zbog toga što je ono smatrano za uporište monarhije i na njemu je trebalo izboriti i ideološku pobeđu, koja bi garantovala celovitu promenu u Jugoslaviji. Zato je svaki potez novih vlasti morao biti adekvatno obrazložen, opravdan i neosporiv. Vanredna važnost *Borbe* ogledala se u popularisanju mobilizacije materijalnih i ljudskih resursa Srbije za oslobođenje cele zemlje. Odluke prvog zasedanja ASNOS-a „daće poleta svim patriotima Srbije, svim demokratama i antifašistima, svim pravim Srbima koji nisu zaboravili na zavete svojih dedova, da brane svoju zemlju od nemačkih zavojevača“ i pristupe jedinicama NOVJ. Ovim su svi oni koji nisu želeli da se uključe u jedinice pod Titovom komandom izopštene iz „zdravog dela“ srpskog naroda. Borba za oslobođenje značila je i borbu koja „neodložno uključuje u sebe i borbu protiv svega onoga i svih onih koji otežavaju oslobođenje Jugoslavije, koji na ovaj ili onaj način pomažu neprijatelja“. U prvom redu bili su to reakcionarni režimi koji „su crpli snagu, nalazili vođe i ideologije među velikosrpskim hegemonistima. Hegemonisti su svojom dugogodišnjom politikom, zajedno sa nazadnjacima iz Hrvatske i Slovenije i iz redova bosanskih muslimana, doveli Jugoslaviju na rub provalije. A kad je za Jugoslaviju nastao čas – biti ili ne biti, oni su je gurnuli u provaliju pod nemačku čizmu.“⁸

Značajno za Partiju bilo je i povezivanje predratnog režima sa kolaboracionistima i političkim neprijateljima jer „kao produžetak te politike pojavili su se Milan Nedić, Ljotić i – Draža Mihailović. Oni su nastavili život stare jugoslovenske države.“ Kao najopasniji protivnik, Mihailović je morao biti javno osuđen od srpskog naroda. Zato je na zasedanju ASNOS-a on morao biti posebno žigosan: „Ali naročito duboko ogorčenje prožimalo je čitavu skupštinu i svakog govornika, svakog učesnika, svaku reč i svaki poklik, kada se pominjalo ime Draže Mihailovića. Govornici su iznosili jezi-ve primere zločina njegovih „koljača“. (...) Karakteristično je da je srpski narod u Srbiji okrstio istim imenom bande Draže Mihailovića, kojim je u Hrvatskoj i Bosni okrstio ustaške bande Pavelića“.⁹ Ovakvim ocenama uveliko je nastajao model izjednačavanja Mihailovića i Pavelića, četnika i ustaša, što je postalo opšte mesto zvaničnih tumača istorije u socijalističkoj Jugoslaviji. U želji da se vođa četničkog pokreta još više ocrni, išlo se čak do te mere da je izjednačavan sa Hitlerom: „Sasvim je prirodno da ljudi sa jed-

⁸ Nepotpisano, *Odluke Srbije*, Borba, god. IX, br. 1, 15. novembar 1944, 1–2.

⁹ *Isto*, 1–2.

nakim pogledima, Draža Mihailović i Hitler, morali naći zajedno u borbi protiv slobodoljubivih naroda Jugoslavije“.¹⁰

Na istom zasjedanju komunisti su sebi dali legitimnost za predstavljanje Srbije na Drugom zasjedanju AVNOJ-a, budući da srpska delegacija nije bila zvanično delegirana. Po rečima Sretena Žujovića ovo pravo crpli su iz toga što su se borili od 1941. godine. Zato se „čitava sala kao jedan čovek, prolomila od uzvika odobravanja. Srpski seljaci, radnici, viđeni intelektualci, izmučeni nemačkom i nedićevsko-dražinovskom tiranijom, slobodno i burno izražavali su svoje raspoloženje, svoju solidarnost sa srpskom delegacijom na Drugom zasjedanju AVNOJ-a.“ Na ovim načelima udaren je temelj ne samo nove demokratske Jugoslavije već i nove demokratske Srbije, pa „zato nije slučajno što je pretstavnik hrvatske delegacije, drug Andrija Hebrang, bio pozdravljen s većim oduševljenjem, nego ijedan drugi govornik – izuzev vođe naših naroda – maršala Tita.“ U zaključku izveštaja sa skupštine vidi se njegov cilj, a to je da je „ova skupština zadala težak udarac svima onima koji su mislili da Srbija pripada Draži Mihailoviću, da je ona Draže Mihailovića, a ne srpska, partizanska.“¹¹

Genocid nad Srbima na prostoru NDH prećutkivan je, pa čak i pravdan time da je stara Jugoslavija stvorena „ne pitajući šta misli većina hrvatskog naroda, većina slovenačkog naroda, da o makedonskom narodu i ne govorimo. Ne pitajući narode, o čijoj se sudbini radilo, šta misle o svojoj budućnosti i o svojim odnosima sa ostalim bratskim jugoslovenskim narodima, Takozvana Ustavotvorna skupština u Beogradu *velikosrpskom* (istaknuto u originalu – prim. autora) „većinom“, stečenom poznatim četničkim metodama rešavalo je njihovu sudbinu. Takva je „većina“ uzakonila stanje, stvoreno prethodnim sporazumom između velikosrpske reakcije i velikih inostranih država“.¹² Ovim je Kraljevina Jugoslavija prikazana kao država velikosrpskog hegemonizma i versajska tvorevina, koja nije mogla da opstane. Nije se ni pominjalo koji narod je jedini imao banovinu sa svojim nacionalnim obeležjima, da je ekonomski centar države bio Zagreb, da se za dve decenije u Jugoslaviji Slovenija razvijala 2,8, a Hrvatska 1,7 puta brže od Srbije.¹³

Na istoj strani gde je Mitra Mitrović pisala o izdajničkom delovanju vojvode Uroša Drenovića u Bosni, nalazio se i tekst o Jasenovcu (gde su ustaše uništavale „podjednako i Srbe i Hrvate“) čiji je obim zahvatao tek

¹⁰ Boris Zihlerl, *Četvrti ratni oktobar*, Borba, god. IX, br. 1, 15. novembar 1944, 2.

¹¹ Nepotpisano, *Odluke Srbije*, Borba, god. IX, br. 1, 15. novembar 1944, 1–2.

¹² Boris Zihlerl, *Vlast i narod u staroj i novoj Jugoslaviji*, Borba, god. IX, br. 45, 29. decembar 1944, 2.

¹³ Gojko Grđić, *Razvoj privrede Srbije i Vojvodine od oslobođenja od Turaka, Proizvodne snage NR Srbije*, Beograd 1953, 55.

petinu pometnutog teksta.¹⁴ Istovremeno, navođeno je da su hrvatske patriote stupile u borbu protiv okupatora odmah po izbijanju ustanka. „Vatreni hrvatski patrioti otpočeli da ubijaju Nemce i ustaše“ tako da se stvaralo „čvrsto bratstvo srpskog i hrvatskog naroda Slavonije već u prvim danima leta 1941. godine, da se nikad više ne raskine“¹⁵ U duhu nacionalnog pomirenja general-major Bogdan Oreščanin izjavio je da: „Nikada nije hrvatski narod stajao iza Pavelića i njegovih ustaša, niti je ikada odobravao njihova zverstva, koja su počinili nad srpskim narodom“.¹⁶ Za termin izbijanja ustanka Srba na prostoru NDH naveden je avgust 1941, da bi bilo istaknuto da su se odmah potom priključili i Hrvati, dok su za stradanja podjednako okrivljeni i četnici, koji su sa ustašama ubijali srpske žene i decu.

Da do nemilih događaja više nikada ne dođe, trudila se KPJ, jer će država pod njenim vođstvom biti drugačija. „U današnjoj Jugoslaviji niko više ne treba da se plaši srpskog naroda, nikad više neće doći do izražaja velikosrpska klika, nego će doći do izražaja sam srpski narod, koji je prvi uzeo oružje u ruke i poveo doslednu borbu protiv svega onoga što je sejalo kod ostalih naroda nepoverenje prema Srbima“.¹⁷

U želji da se režim prikaže kao opšteprihvaćen od svih kategorija naroda isticano je veliko pokazivanje elana za obnovu zemlje, a „neobično je značajno da težnjama nisu zahvaćeni samo radnici. Nije samo zahvaćeno seljaštvo, nego i najširi slojevi inteligencije.“¹⁸

Na pojavu protivljenja građana da članovi njihovih porodica ratuju na prostoru Hrvatske i nezadovoljstva stanovništva usled stvaranja crnogorske nacije, stav *Borbe* bio je da su to reakcije neprijatelja. Postojalo je više kategorija neprijatelja. „Postoje neprijatelji koje ne možeš ni u šta ubediti i koji, makar šta uradile naše vlasti ili vojska – uvek iznalaze nešto kako bi stvar izokrenuli, posejali laž i klevetu. Njih ne treba uveravati, nego one poštene, koji im još nasedaju.“ Kraj rata nije mogao biti kada se oslobode Srbija ili Crna Gora, a da se ne oslobode Hrvatska i Slovenija: „Ljudi koji to ne vide – još su politički slabi, neupućeni. Ali oni koji neće da vide, koji huškaju, izokreću, demobilišu – prosto naprosto su neprijatelji.“¹⁹

¹⁴ Mitra Mitrović, *Izdajničko delovanje vojvode Uroša Drenovića*, Borba, god. X, br. 1, 1. januar 1945, 2.

¹⁵ Nepotpisano, *Bratstvo i jedinstvo Srba i Hrvata Slavonije*, Borba, god. IX, br. 26, 10. decembar 1944, 1.

¹⁶ General-major Bogdan Oreščanin, *Ustanak u Hrvatskoj – zajedničko delo Hrvata i Srba*, Borba, god. X, br. 38, 12. februar 1945, 3.

¹⁷ Nepotpisano, *Govor general-lajtnanta Petra Drapšina na predizbornoj konferenciji IV reona u Beogradu*, Borba, god. X, br. 252, 17. oktobar 1945, 2.

¹⁸ M. Đ., *Stvaralačka inicijativa našeg naroda*, Borba, god. IX, br. 5, 19. novembar 1944, 1.

¹⁹ M. Đ., *Objašnjenje nekih pitanja u vezi sa federacijom*, Borba, god. IX, br. 10, 24. novembar 1944, 1.

Stanovništvo Srbije sistematski je pripremano da prihvati ne samo novi društveni poredak, već i političko-administrativna rešenja koja su direktno zadirala u jedinstvo Srbije i srpskog naroda. U konstataciji da će se Jugoslavija „sastojati od šest federalnih jedinica, neki krajevi kao Vojvodina verovatno će imati autonomiju u sklopu jedne od federalnih jedinica“²⁰ područje Vojvodine nije se eksplicitno vezivalo za Srbiju, čime je podstaknuto mišljenje da je bolje odmah prihvatiti postojanje autonomne pokrajine, jer bi ona mogla pripasti nekoj drugoj federalnoj jedinici, a jedino moguće rešenje bila bi Hrvatska. Sa druge strane, kao umirujući faktor, Vojvodina je istaknuta samo kao primer, tako da bi Srbiji mogle biti pridodate određene „autonomne“ oblasti, što je trebalo da pokaže nepristrasnost novih vlasti u formiranju teritorija federalnih jedinica.

Na svaki izneti stav kojim je izraženo neslaganje sa stvaranjem Makedonije kao zasebne federalne jedinice, list je odmah reagovao. U osvrtu na Grolov tekst u *Politici* o „neraskidivoj vezi Morave i Vardara“ uredništvo *Borbe* smatralo je da je on netaktičan prema Makedoncima i da takvo postavljanje stvari „može samo dati maha raspirivanju šovinizma u Makedoniji i oživljavanju nekakvih, makar i mutnih, sada poraženih velikosrpskih hegemonista“.²¹ Slične ocene bile su i u pogledu crnogorskog pitanja. Isticano je da nova vlast ne želi da razdvaja Srbe i Crnogorce, ali je protiv toga da se izbriše crnogorska individualnost. Dvadeset pet godina stare Jugoslavije pokazalo da je „teorija o jedinstvenom narodu maska za proširenje i učvršćenje šačice srpskih, tačnije beogradskih bogataša“²²

Kraljevina Jugoslavija okarakterisana je kao „tamnica naroda“, a postojeći sistem kao aparat stvoren samo da bi se narod eksploatisao. „Stari jugoslovenski protivnarodni državni aparat bio je poznat po korupciji, po otvorenoj pljački naroda i nacionalnih dobara i po strahovito nepravednoj, kastinskoj razlici u platama činovnika na nižim administrativnim mestima i činovnika na višim državnim položajima“. Nova vlast umanjila je razlike u platama između rukovodećeg kadra i radnika, ukinula honorare, dodatke i nagrade, tako da „prvi put u istoriji našeg naroda zatvaraju se vrata režimskim ulizicama i onima koji su se na nedozvoljen način koristili novcem iz državne kase, onemogućuje se službenicima da pljačkaju državnu imovinu“, što je uvodilo novi i pravedan način nagrađivanja jer „u našoj novoj državi pravo na veću platu zasnivaće se na načelu: za bolji rad bolja nagrada.“²³

²⁰ Nepotpisano, *Odgovori maršala Jugoslavije Josipa Broza Tita na pitanja bugarskog novinara Stojana Krstova*, *Borba*, god. IX, br. 9, 23. novembar 1944, 1.

²¹ Milovan Đilas, *Povodom deklaracije vlade federalne Jugoslavije*, *Borba*, god. X, br. 64, 13. mart 1945, 1.

²² Milovan Đilas, *O crnogorskom nacionalnom pitanju*, *Borba*, god. X, br. 105, 1. maj 1945, 3.

²³ Nepotpisano, *Socijalni i demokratski smisao odluka o povećanju plata radnika i službenicima*, *Borba*, god. IX, br. 20, 4. decembar 1944, 1.

Izgradnja novog društva podrazumevala je i nove privredne odnose. Momentalno preuzimanje privrednih subjekata nije bilo moguće da se ne bi izazvala nepovoljna reakcija zapadnih saveznika, a time bi bila stvorena i nepovoljna politička klima pred izbore jer bi se potvrdili navodi ideoloških protivnika da komunisti žele da ukinu privatnu svojinu. Zato je trebalo pokazati i dokazati da je kontrola radnika nad procesom proizvodnje neophodna da bi se, u situaciji u kakvoj je bila Srbija, moglo proizvoditi u adekvatnom obimu. Istovremeno, bila je to prilika da se vlasnici fabrika prikažu kao neodgovorni, profitterski raspoloženi i sitnim interesima vođeni ostaci predratnog sistema. Zato je *Borba* navodila „brojne“ primere zahteva radnika da narodna vlast povede postupak protiv vlasnika preduzeća pošto onemogućavaju i sabotiraju proizvodnju, a da je u pojedinim preduzećima povećana proizvodnja jer su radnici sami organizovali rad. U pripremama za predstojeću vlasničku transformaciju često su navođeni primeri o lošem vladanju fabrikama pod okupacijom, a od naroda je zahtevano da prijavljuje ratne profiterere.

Borba se zalagala i za nov odnos sindikata prema vlasti. U prošlosti su „radnički sindikati vodili borbu, protiv vlada zato, što su te vlade od Jugoslavije napravile tamnicu naroda i pomoću policije i žandarmerije progonile i gušile radničke sindikate i organizacije“.²⁴ Pošto je u međuvremenu uspostavljena narodna vlast, zadatak sindikat bio je da je podrže svim snagama. Sve sprovedene mere imale su za cilj povećanje proizvodnje i stvaranje slike uspešnijeg društva. Stvarnost je ipak bila drugačija, pa je *Borba* morala da prizna da još uvek nije postignut predratni nivo proizvodnje i da je u mnogim preduzećima manjak radne discipline.

Spoljna politika

Idealizovanje prve zemlje komunizma, njene armije i njenog vođe prisutno je u svakom broju. Uvedene su rubrike poput „kratkih vesti iz SSSR“, „sovjetska književnost u periodu otadžbinskog rata“, a članci su govorili o dočeku Nove godine u Moskvi, bogatstvu SSSR, proizvodnji dijamanta, velikim naučnim ekspedicijama, gradnji naftovoda, o Lenjinu, sovjetskim umetnicima, maršalima i sl. *Borba* je opširno izveštavala o manifestacijama u Beogradu, na kojima je uzelo učešća preko 100.000 ljudi, a slušala se himna „Hej Sloveni“, koja je na ovaj način popularisana. Kult Staljina gajen je paralelno sa izgradnjom Titovog kulta, a Crvene armije paralelno sa NOVJ. Đilas je opisao Staljina kao „živog, običnog, besmrtnog, genijalnog čovjeka“ sa moćima koje su donekle bile i natprirodne, budući

²⁴ Nepotpisano, *Beogradski radnici pozdravljaju vladu demokratske federativne Jugoslavije i obećavaju da će je svim silama pomoći u izvršenju njenih zadataka*, *Borba*, god. X, br. 63, 12. mart 1945, 2.

da su jugoslovenski delegati u njegovoj blizini osećali „da će jednom proći ovo naše doba, da će on učiniti da prođe.“²⁵ U želji da se iskaže presudan značaj SSSR u pobedi izrečeno je da je čak i operacija *Overlord* potekla iz majke komunizma budući da je „Nemačka, blagodareći pre svega rezultatom genialne staljinske strategije uhvaćena u klešta“.²⁶

Iako je ideja balkanske federacije stara gotovo dva veka, za prave tvorce i sproveditelje ove ideje mogu se smatrati Staljin, Tito i Georgi Dimitrov.²⁷ Popularisanje ove ideje u Srbiji bilo je otežano usled velikih zločina bugarske vojske i albanskih balista nad srpskim stanovništvom. Zato je vojska Otečestvenog fronta prikazana kao armija „nove Bugarske“, koja nema ničeg zajedničkog sa „Borisovim Bugarima“.

Kao najbolji dokaz novih odnosa naznačena je prolivena zajednička krv pred Nišom, na visovima Kopaonika, pred Kumanovom, za slobodu Balkana. Uz pompeznu najavu pozdrava upućenog bugarskim predstavnicima na zasedanju ASNOS-a, krucijalno izlaganje u tekstu bio je govor delegata Vranjskog okruga, budući da je taj deo Srbije najviše propatio od Bugara: „Ovi ljudi, koji su došli kao zvanični delegati bugarske vlade, nemaju, nisu imali i neće imati nikakve veze sa onim ljudima koji su stvarali od Vranjskog okruga „Moravsku Bugarsku“ ni s delima koja su tamo počinjena. Ovo su ljudi nove Bugarske, ljudi bratskog Otečestvenog fronta Bugarske.“²⁸ Posebno se vodilo računa da se učešće bugarske vojske protiv ostataka okupatora u Srbiji izričito naglasi i to na takav način da se njen značaj u tome suštinski ne razlikuje od značaja NOVJ. Koliko je tema bila bitna vidi se i po tome što je prikazivana u zaglavlju lista, gde je istaknuto: „Junačke jedinice narodno-oslobodilačke vojske i bugarske narodne demokratske armije oslobodile su Kosovo Polje i Prištinu“.

Uvedena je rubrika *Iz bratske Bugarske*, a Tita su „pozdravljali“ sofijski sveštenici, deca iz Bugarske znala su njegov lik, dok su bugarske lekarke imale samo reči hvale o partizanima. Osnova za dobre odnose nalazila se u novim režimima, a posle sporazuma koji je Tito potpisao o odnosima sa Bugarskom, istaknuto je da on nema ničeg zajedničkog sa „većitim sporazumom“ koji su u prošlosti pravili „pretstavnici nenarodnih režima“. „Ova saradnja i zbliženje pretstavljaće garantiju da se više nikada ne ponove stare razmirice na Balkanu. Takva saradnja omogućena je u punoj meri samim tim što sami narodi Jugoslavije, Bugarske i drugih zemalja na Balkanu neodoljivo teže tome, s jedne strane, a s druge strane – što su uslovi u Jugoslaviji, Bugarskoj itd. stvoreni za to, jer su sa vlasti uklonjeni stari protivna-

²⁵ Milovan Đilas, *Susret sa Staljinom*, Borba, god. IX, br. 37, 21. decembar 1944, 1.

²⁶ Boris Zihlerl, *Četvrti ratni oktobar*, Borba, god. IX, br. 1, 15. novembar 1944, 2.

²⁷ Branko Petranović, *Balkanska federacija 1943–1948*, Beograd 1991, 34.

²⁸ Nepotpisano, *Bratska pomoć Bugarske*, Borba, god. IX, br. 1, 15. novembar 1944, 3.

rodni režimi na mesto kojih su došli istinski narodni predstavnici.“ Kolika je bila „zainteresovanost“ za događaje u susednoj zemlji može se zaključiti iz izjave da „mi svi u Jugoslaviji smo sa velikim oduševljenjem pozdravili dolazak na vlast Otečestvenog fronta, jer smo u tome videli kraj onih klika, koje su na čelu sa monarhijom već nekoliko puta dovele do katastrofe bugarski narod, jer su se uvek našle na strani neprijatelja ne samo Slovena već i neprijatelja svih progresivnih država. To nikada nije želeo bugarski narod, mi to znamo, jer je u borbi protiv tih klika dao velike žrtve koje su konačno urodile plodom.“²⁹

Proklamovanu politiku pratili su i konkretni koraci u isticanju promena. Bugarski delegat Dobri Teprešev izjavio je da je vlada Otečestvenog fronta donela odluku da pošalje „braći u Jugoslaviji 3.000 tona brašna, 3.000 tona pasulja, 3.000 tona kukuruza, 3.000 tona soli, 10.000 uniformi i drugih stvari. Sem toga, bugarska omladina poziva deset hiljada jugoslovenske dece bez roditelja na čuvanje i ishranu u Bugarskoj do kraja rata.“ Ovaj „velikodušni poklon“ nije ostao bez saznanja da je „nama poznato da je i bugarski narod opljačkan. Utoliko nam je ovaj poklon miliji, jer vidimo da ga naš brat od usta odvaja“.³⁰

U pogledu priznanja makedonskog naroda izjava bugarskog predstavnika na kongresu USAOJ-a odavala je utisak da je Bugarska u tom pogledu čak najdalje otišla: „Na Balkanu nalazi se jedna zemlja, koja je uvek bila poprskana krvlju balkanskih naroda, ali za tuđe interese. Ona je bila porobljena od velikobugarskih, velikosrpskih i velikogrčkih šovinista: to je Makedonija. Ona ima istorijsko pravo da se sjedini u zajednicu u kojoj će živeti svi Makedonci. Mi danas u Bugarskoj radimo na tome, da se u svakom Makedoncu probudi njegov nacionalni duh.“ Ovakva izlaganja najčešće su bila praćena veličanjem Josipa Broza. Makedonski predstavnik na kongresu Krsta Tričko to je jasno pokazao: „Tek sa pojavom Tita, sa pobedom Tita i Titove partije, sa pobedom Crvene armije i ostalih saveznika mi smo dobili našu željenu slobodu. Titova pobeda, pobeda Titove partije, dala je jednaka prava svima narodima Jugoslavije, pravo samoopredeljenja, slobodu da svaki može da govori na svom jeziku i da radi onako kao što smatra da je najbolje“³¹ U tom smislu prenošeni su i članci iz bugarskih novina o tome da je „Makedonija danas zemlja u kojoj se slobodno govori, piše i misli makedonski.“³²

²⁹ Nepotpisano, *Odgovori maršala Jugoslavije Josipa Broza Tita na pitanja bugarskog novinara Stojana Krstova*, Borba, god. IX, br. 9, 23. novembar 1944, 1.

³⁰ Nepotpisano, *Bratska pomoć Bugarske*, Borba, god. IX, br. 1, 15. novembar 1944, 3.

³¹ Nepotpisano, *Zaslužena priznanja*, Borba, god. IX, br. 5, 19. novembar 1944, 3.

³² Nepotpisano, *Sa skupštine Makedonaca u Bugarskoj*, Borba, god. IX, br. 14, 28. novembar 1944, 4.

Prikazane manifestacije prijateljstva upotpunjavala je saradnja ženskih udruženja. Uz iskazan pijetet prema partizankama, žene iz Bugarske poručivale su: „Rešene smo da odvojimo od svojih zalogaja, pošto je kod vas veća nužda no kod nas. Mi želimo da stvorimo nove veze sa vama, da organizujemo sastanke i konferencije, da bismo pomogle jedne drugima.“³³

Na sličan način isticana je i saradnja albanskom vojskom, s tim da je pažnja obraćana i na upoznavanje sa izvesnim zbivanjima u ovoj zemlji koja su prethodila aktuelnom trenutku. Tako je čitalac mogao da sazna da 28. novembar „narod Albanije naziva danom „Nacionalne zastave“, da je slavljen još 1939. i 1942. godine, bez obzira na Italijane, koji su zbog toga 1942. čak proglasili opsadno stanje, a AVNOJ je čestitao Albancima oslobođenje Tirane.“³⁴

U pogledu Grčke, otvoreno se agitovalo za Elas jer „dva demokratska režima“ jugoslovenski i grčki, mogla bi da reše sva pitanja od interesa dve države.

Dosta pažnje u 1945. godini posvećeno je i pitanju Trsta. Isticani su zahtevi za njegovo prisajedinjenje Jugoslaviji, koje je stanovništvo Trsta upućivalo Titu, sa nadom „da čuje bolni poklič majki tršćanskih radnika, koje trpe i tuguju pod nacifašističkim bičem.“³⁵

Heroji i otpadnici

Ogromna pažnja posvećena je izgradnji Titovog kulta ličnosti. U periodu do proglašenja republike prikazan je na 63 slike, u zaglavlju citiran više od 10 puta, a definisan kao „narodni sin“ koji ima odgovore na sva pitanja, u čiju se reč ne sumnja, koji je neodvojiv od Partije, kojeg narod oduševljeno sledi. Na prvom kongresu Ujedinjenog saveza antifašističke omladine Srbije, čim je Tito pomenuo KPJ, dvoranom je odjekivalo „Živela! Partija! Partija! Partija!“, dok je na svako naređenje koje je Tito izdavao odgovarano sa: „Hoćemo!“³⁶

Proklamovano bratstvo-jedinstvo bilo je „rezultat Titovih napora i Titove mudrosti.“ Upravo je on bio taj koji je „poveo sve slobodoljubive ljude Hrvatske, Hrvate i Srbe, u svenarodni ustanak protiv tuđinskih okupatora i sramne izdajničke četničko-ustaške rulje, završavajući time započeto

³³ Nepotpisano, *Bugarske žene pišu svojim jugoslovenskim sestrama*, Borba, god. IX, br. 22, 6. decembar 1944, 2.

³⁴ Nepotpisano, *Narod Albanije ove godine slaviće svoj nacionalni praznik u slobodi*, Borba, god. IX, br. 7, 21. novembar 1944, 1.

³⁵ Nepotpisano, *Stanovništvo Trsta i Izvršni odbor Talijanske unije traži prisajedinjenje Istre i Rijeke Jugoslaviji*, Borba, god. IX, br. 18, 2. decembar 1944, 1.

³⁶ Nepotpisano, *Pozdrav druga Tita junačkoj srpskoj omladini na Prvom kongresu Ujedinjenog saveza antifašističke omladine Srbije*, Borba, god. IX, br. 3, 17. novembar 1944, 1.

delo velikih pionira srpsko-hrvatskog bratstva Josipa Juraja Štrosmajera, Antuna i Stjepana Radića.“ Tito je „za Slovence postao junak narodne pripovetke, koji je probudio veliku vojsku kralja Matjaža i poveo u borbu za oslobođenje slovenačkih seljaka, za ujedinjenje i slobodu čitavog slovenačkog naroda,“ a „prvi put posle carovanja Simeona, makedonski narod stvara svoju vlastitu državu, da bi u bratskoj zajednici sa svim ostalim narodima Jugoslavije mogao razviti sve materijalne i moralne snage svoje zemlje i poći putem svestranog napretka i blagostanja.“³⁷ Osim veličanja Tita, primetno je da su Hrvati stavljeni ispred Srba u pogledu ustanka, iako se Tito 1941. godine nalazio u Srbiji, da je izvršeno izjednačavanje ustaša i četnika u njihovoj ulozi u ratu, a četnici stavljeni čak ispred ustaša po pitanju „izdajnika“, da je Radić proglašen Jugoslovenom, iako je njegova delatnost bila prvenstveno na planu sticanja hrvatske posebnosti, pa i države u povoljnom trenutku. Za Radićeve prave sledbenike označeni su oni koji su išli u partizane, dok su Mačekove pristalice bile u domobranima. Od međuratnog režima preuzeto je tvrdnja o Štrosmajerovom jugoslovenstvu, a u potrazi za makedonskom srednjovekovnom državom išlo se dotle da je osnivač prvog bugarskog carstva proglašen Makedoncem.

Osim za vojničkog genija, Tito je prikazan i kao pisac prvog posleratnog bestseleru u Jugoslaviji, budući da su u novootvorenoj knjižari „Kulture“ njegovu knjigu *Borba za oslobođenje Jugoslavije* čitali svi. I danju i noću, za vreme pauza, odlazilo se do prodajnog mesta i zahtevalo: „Dajte mi knjigu naše istorije, dajte mi knjigu druga Tita“. Manipulisanje decom u političke svrhe bilo je izuzetno izraženo i neophodno, budući da su upravo oni trebalo da postanu stub sistema u izgradnji. Zato su Titovu knjigu čitala sva deca, a bila je to prilika i da se dobro upamti lice velikog vođe. „Dragomire, poznaješ li ovoga druga? Lice mališana se ozarilo. – Kako ne bih znao, to je naš Tito. Njega poznaju svi.“³⁸

Bez obzira na bezgranične Titove zasluge za postignute rezultate, stvarala se slika o njemu kao o „skromnom narodnom sinu“. Tako je i proslava Titovog rođendana, vezana za Dan omladine, propraćena adekvatnim komentaram: „Bez zvanične proslave koja bi vređala skromnost velikog narodnog čoveka, slavi se 25. maja po čitavoj Jugoslaviji rođendan njenog najvećeg sina, maršala Tita.“³⁹

Tito je prikazan kao isključivi kreator odluke AVNOJ-a od 21. novembra 1944. da se amnestiraju lica koja su se tokom rata našla u jedini-

³⁷ Nepotpisano, *Predsedništvo Antifašističkog veća narodnog oslobođenja Jugoslavije dodelilo je naziv narodnog heroja maršalu Jugoslavije drugu Josipu Brozu Titu*, Borba, god. IX, br. 6, 20. novembar 1944, 1.

³⁸ Nepotpisano, „Dajte mi knjigu druga Tita“, Borba, god. IX, br. 19, 3. decembar 1944, 4.

³⁹ Moša Pijade, *Tito*, Borba, god. X, br. 125, 24. maj 1945, 1.

cama četnika Draže Mihailovića i hrvatskog i slovenačkog domobranstva. Ovim je istaknuta humanistička i pravdoljubiva crta njegovog karaktera, jer „ova amnestija treba da pokaže da mi nemamo namjeru da se svetimo i da smo spremni pružiti ruku pomirnicu svakom onom koji nije okrvavio ruke nedužnom narodnom krvlju. Davanje takve amnestije predstavlja novi dokaz snage i jedinstva naših naroda, predstavlja novi dokaz za sve one u zemlji i u inostranstvu koji brbljaju o građanskom ratu i staraju se da posiju sumnju u naša demokratska načela, u našu pravdu.“ U obrazloženju zašto se veliki broj ljudi našao u jedinicama na strani neprijatelja i protiv NOP-a, Tito daje tumačenje čiji je cilj osuda predratnog režima, budući da je on prikazan ili kao direktan ili indirektan uzrok i najviše pogađa „srpsku stranu“, budući da su to uradili Srbi na vlasti, dok su ustaše strani agenti „zaveli nedužan narod“.

„I – Uzroci leže u nacionalnom ugnjetavanju naroda od strane velikosrpskih hegemonista

II – u raspirivanju mržnje među narodima Jugoslavije od strane bivših vlastodržaca

III – u nacionalizmu koji su kod pojedinih naroda razvijali tuđinski agenti, kao što su ustaše u Hrvatskoj i drugi

IV – u dvadesetogodišnjoj politici hajke protiv radničke klase, a naročito protiv Komunističke partije, koju su pred narodima prikazivali kao antidržavnu

V – sistematskoj propagandi i kleveti (...) protiv istinskih rodoljuba koji su se na poziv Komunističke partije digli na oružje i pod njenim vođstvom branili

VI – sistematskoj propagandi (...) da nije vrijeme za dizanje na ustanak“.⁴⁰

Pošto su partizanske jedinice bile najjači argument uspešnosti politike KPJ, paralelno sa Titovim kultom izgrađivan je i kult Jugoslovenske armije kao nosioca pobjede, jedine prave strane u ratu, sačinjene od prekaljenih boraca, čije su „prva i peta divizija viteški darovi i uzdarja naših naroda u natčovečanskoj borbi protiv nemačkih osvajača“.⁴¹ Da bi u Srbiji bila postignuta uspešna mobilizacija u jedinice NOVJ, trebalo je pokazati njihovu opšteprihvaćenost na svim prostorima koji su bili naseljeni Srbima. „Mobilizacija se u Bosni i Hercegovini vrši s velikim poletom i narod se gotovo stoprocentno odazivlja pozivu. Sve se diglo na oružje. U selu Benkovcu na primer ostalo je 8 ljudi i to većinom staraca. Sve što je moglo

⁴⁰ Nepotpisano, *Titovo obrazloženje amnestije*, Borba, god. IX, br. 8, 22. novembar 1944, 1.

⁴¹ Nepotpisano, *Slava herojima, živeli heroji!*, Borba, god. IX, br. 4, 18. novembar 1944, 1.

poneti pušku otišlo je u vojsku“.⁴² Na ovaj način se propaganda ogledala u dve ravni, da su se svi iole sposobni za rat odazvali i da su svi svesni da je NOVJ armija u čije je redove trebalo stupiti.

Novu dimenziju predstavljala je teza da su ostali narodi dali veći doprinos u borbi za oslobođenje od naroda u Srbiji. Zato je Srbija trebalo da se dokaže i „dostigne ostale bratske narode Jugoslavije, kako u učešću u oružanoj borbi, mobilizacijom i jačanjem narodno-oslobodilačke borbe, tako i pojačanim pružanjem materijalnih sredstava za rat i pomoć opustošenim krajevima“ što bi bio dokaz „oslobođene svesti i volje srpskog naroda“.⁴³

Objavljivani su crteži ustanovljenih ordenja i medalja, pa se iz broja u broj moglo upoznati sa izgledom Partizanske zvezde I, II i III stepena, medalja i ordena za hrabrost i sl. Gotovo sva lica na fotografijama bila su u uniformama, a među njima je bio i ne mali broj žena i dece.

Pobedu koja se nazirala trebalo je staviti u jednaku ravan sa savezničkom. Da bi to imalo ikakvog smisla, zbog broja vojnika, veličine i značaja frontova, kao i broja vezanih neprijateljskih snaga, moralo se ukazati na posebnost ratišta na kojem se nalazila NOVJ. Zato je vojni stručnjak *Borbe* dao komentar da se jugoslovenski front razlikuje se od svih dosadašnjih jer „to nije jednostavna linija, frontom okrenuta prema neprijatelju, nego duboka i široka eruptivna površina, na kojoj već tri i po godine sagorevaju krupne fašističke horde i bande njihovih satelita“. Veličina partizanskih jedinica ogledala se i u tome da „ni jedna regularna vojska na svetu ne bi mogla stvoriti ovakvu šahovsku tablu. To je stvarno heroj borac – narod, koji je go i bos, gladan i žedan prelazio ledene vrleti Durmitora, Bjelašnice, Triglava, gazio valovitu Drinu i Neretvu“. Pripadnici NOVJ su dakle obični, poštenu i nadasve rodoljubivi ljudi, koji se izjednačavaju sa narodom koji nastanjuje celu Jugoslaviju. Nemačke snage procenjene su na 30 divizija, pojačanih sa 10 divizija sastavljenih od „izdajničke bande Nedića, Mihailovića, Pavelića, Rupnika, albanskih kvislinga, italijanskih fašista u zapadnim delovima Slovenije i Istre.“ Kako na zapadnom ratištu Nemci imaju 75, a Italijani 30 divizija, lako je uočljiva uloga NOVJ u opštoj savezničkoj strategiji. „Ona je važna ratujuća sila, koja udara na južno, otvoreno i najosetljivije krilo nemačkog Rajha“ i čvrsta je „spona između panonske grupacije Crvene armije i savezničkih snaga u Italiji“. Time je „naša armija u drugom jurišnom ešalonu, s jedne strane obezbeđuje južni bok udarnog valjka Crvene armije ka Pešti, s druge pak strane ugrožava na slovensko-istarskom operativnom području komunikacije, koje su od životne važnosti za nemačku

⁴² Nepotpisano, *Narod masovno ulazi u redove narodno-oslobodilačke vojske*, Borba, god. IX, br. 4, 18. novembar 1944, 2.

⁴³ Sreten Žujović – Crni, *Obaveze i dug Srbije i srpskog naroda*, Borba, god. IX, br. 35, 19. decembar 1944, 1.

armiju u Italiji. To je učinilo da nemački front u Italiji postane anemičan i da tek bedno životari“.⁴⁴

Da bi se odgovorilo na antipartizansku propagandu u Srbiji istaknuto je kako su „Bader i Vajc, Nedić i Mihailović u Beogradu trovali narod klevetama o partizanima govoreći kako partizani rade zajedno sa ustašama, kako zajedno njima pomažu i istrebljuju srpski narod u Bosni i Hercegovini.“ Da je srpski narod jasno prepoznao istinu i opredelio se za „pravu“ stranu *Borba* je svedočila time da radnici na svojim zborovima ističu parolu „Sve za našu vojsku!“, pri čemu se ona odnosila na NOVJ.⁴⁵ Prenošeni su rezultati pretkongresnih takmičenja beogradske omladine, organizovanih po ugledu na SSSR, po odeljcima grada, dok po vojnim bolnicama u Beogradu „hiljadu žena i dece sa Čukarice i drugih krajeva za praznik Oktobarske revolucije posetili su ranjenike i donele im zavežljaje čaršava, jastuka, veša, čarapa.“⁴⁶ U svim aktivnostima istican je rad i značaj AFŽ-a, kao vodeće rodne organizacije, što je svakako donosilo i pogled na novu društvenu ulogu žene.

Kao ideološki protivnici general Mihailović i četnici bili su satanizovani, a svaki otpor koji su pružili bilo kom okupatoru ili aktivnim snagama koje su im služile morao je biti ignorisan ili objašnjen na način da se ne shvati kao suprotstavljanje neprijatelju. Posebno je na udaru bio Draža Mihailović koji je „sabotirao svaku saradnju u borbi protiv Nijemaca“ i prilikom borbi za Užice 1941. godine „zabio nož u leđa herojskim srpskim partizanima“.⁴⁷ Četnici su u saradnji sa okupatorima izazvali bratoubilački rat, sa ciljem „opet se dočepati vlasti, povampiriti staru, trulu, doaprilsku Jugoslaviju.“ Intenzivno se radilo u prikazivanju Ravnogorskog pokreta kao organizacije pijanica, kukavica i zločinaca koji nisu prezali da ubijaju i Srbe, mahom starce, žene i decu. Svaki zločin koji bi se pojavio u oblastima pod kontrolom partizana povezivan je sa četnicima, čak i ukoliko bi ga izvršio pripadnik NOVJ. Tako je slučaj mobilisanog kartografa, koji se bavio iznudom i pokušao silovanje, obrazložen time da je žrtvi izjavio: „Ja nisam partizan nego Dražinovac i imam brata Dražinovca.“⁴⁸

Osim Mihailovića, kao vodeći „narodni neprijatelj“ navođen je i Momčilo Đujić, koji je „jedan od najokorelijih zločinaca, besramni izdajnik, poslušni sluga italijanskih i nemačkih okupatora“. Preko njega je Mihailović

⁴⁴ Nepotpisano, *Ratni izveštaj Vrhovnog štaba za 18. novembar*, *Borba*, god. IX, br. 5, 19. novembar 1944, 5.

⁴⁵ P. K., *Za što veću pomoć frontu*, *Borba*, god. IX, br. 8, 22. novembar 1944, 2.

⁴⁶ S. L., *Kod ranjenih heroja*, *Borba*, god. IX, br. 8, 22. novembar 1944, 2.

⁴⁷ Nepotpisano, *Titovo obrazloženje amnestije*, *Borba*, god. IX, br. 8, 22. novembar 1944, 1.

⁴⁸ Nepotpisano, *Presuda vojnog suda Komande grada Beograda*, *Borba*, god. IX, br. 11, 25. novembar 1944, 4.

iskazivao svoju „besramnu izdaju“, a orden Karađorđeve zvezde koji je Đujić dobio bila je prilika za napad na kralja jer „tako su, i za takve zasluge, Draža, njegove vlade i kralj – nagrađivali veleizdajnike.“⁴⁹

Svako ko nije prihvatao ideologiju KPJ bio je u opasnosti da bude prozvan. „Drugovi, ne treba da se zavaravamo, ima još među nama ljudi koji ne misle kao što mi mislimo“.⁵⁰ Pluralizam u mišljenju bio je očito nedopustiv, a pojam demokratija dobio je novi vid tumačenja. „Ima ljudi koji traže da se dozvoli svakome da radi šta hoće i govori šta hoće. (...) To oni nazivaju demokratskim slobodama. Ali oni se varaju, ako misle da se demokratija sastoji u tome. Sloboda reči, štampe, izbora potrebna je da bi narod uzeo najšireg učešća u organizaciji države i svojih vlasti i da bi stvorio što bolji život za sebe. Nema i ne može biti slobode za one koji hoće da oduzmu narodu mogućnost da konačno izvojevuje slobodu i da pođe putem pravilnog državnog, ekonomskog i kulturnog razvitka“.⁵¹

Objave o izvršenim streljanjima nosile su posebnu vrstu opravdanja: „Ubiti ubice – to je najhumaniji, duboko oslobodilački princip epohe borbe protiv fašističkih osvajača i njihove tiranije.“⁵² Da se nova vlast ne bi prikazala kao nehumana i osvetoljubiva, navođeno je da su streljani samo koljači, krvoloci i banditi, a da je u Beogradu oslobođeno oko 2.000 četnika prisilno mobilisanih, jer nisu bili krivi.

Poseban opus činila je osuda monarhije i kralja Petra II. Trebalo je ukazati da su svi koji čine „narodne predstavnike“ bili protiv monarhije i da je promena sistema neophodna. *Borba* je redovno izveštavala o „raspoloženju“ naroda usled kraljevog odbacivanja sporazuma Tito–Šubašić. On je ocenjen kao „podmukao i drzak napad na krvavo stečeno i toliko skupo plaćeno borbena jedinstvo naših naroda“. Zato je raspoloženje naroda preneto pokličima: „Dole fašistički pomagači!“ i „Kralja na sud, kralj na sud!“⁵³

„Za Tita ili za Kralja“

Finalni zadatak *Borbe* bila je kampanja za izbore raspisane za 11. novembar 1945. U kampanju se ušlo još početkom septembra, tako da su

⁴⁹ Nepotpisano, *Izdajnička saradnja s Italijanima i Nemcima Momčila Đujića, „vojvođe“ Draže Mihailovića na Dinari*, *Borba*, god. IX, br. 11, 25. novembar 1944, 4.

⁵⁰ Nepotpisano, *Jedinstveni radnički sindikati najbolje zaštititi ekonomske interese radnika, nameštenika i činovnika*, *Borba*, god. X, br. 1, 1. januar 1945, 2.

⁵¹ R. L., *Nema slobode za neprijatelje slobode*, *Borba*, god. X, br. 71, 21. mart 1945, 1.

⁵² Nepotpisano, *Domovina kažnjava izdajnike i zločince*, *Borba*, god. IX, br. 14, 28. novembar 1944, 1.

⁵³ Nepotpisano, *Preko pedeset hiljada Beograđana na zboru na Slaviji manifestovalo je svoju rešenost da brani tekovine narodno-oslobodilačke borbe*, *Borba*, god. X, br. 14, 15. januar 1945, 1.

mnogi brojevi imali po 6, a ne uobičajene 4 strane, a posebna pažnja obraćena je sastavljanju biračkih spiskova da bi se onemogućio upis što većeg broja lica koja su smatrana za neprijatelje novog režima. „Na konferencijama su javno iznošena imena svih onih za koje su prisutni imali dokaze, ali ponekad samo ubeđenje o njihovoj saradnji sa okupatorom. Građani su postavljali zahteve da se sva ta lica, ukoliko su unesena brišu iz biračkog spiska“⁵⁴ Osim podrške „ličnom“ ubeđenju građana o licima koja bi bila onemogućena da glasaju, *Borba* je sugerisala koje su to kategorije građana nepoželjne na izborima. „Bilo bi nepravedno ako bi odlučivali o izgradnji i daljem razvitku naše zemlje ljudi, koji su se uvek borili protiv demokratskih prava naroda, koji su oduzimali narodu ta prava ili su postali za vreme okupacije izdajnici svog sopstvenog naroda.“ List je otvoreno pozivao da pri pravljenju spiskova sve „naše organizacije (sindikalne, omladinske organizacije žena, kulturne itd) treba da sakupljaju konkretne podatke o svim skrivenim i neskrivenim narodnim neprijateljima“. Iako se pozivala na pravičnost, KPJ je Zakon o biračkim spiskovima definisala kao „snažno oružje u rukama naroda za borbu protiv neprijatelja nove Jugoslavije“.⁵⁵

JNOF je predstavljen kao prilika „da svi poštteni Jugosloveni pođu jednim jedinstvenim putem“ i njegovo učvršćivanje „je garantija konačne i potpune pobede nad svim neprijateljima demokratske i federativne Jugoslavije, nad svim neprijateljima slobode jugoslovenskih naroda!“⁵⁶ Sticao se utisak da glasajući na izborima za Ustavotvornu skupštinu, za listu Narodnog fronta, svaki građanin Jugoslavije glasa za svoju zemlju, za svoj narod, za sebe i svoju decu, za bolju i srećniju budućnost.

Kada je opozicija u pitanju, oštrica lista bila je upravljena prvenstveno ka Demokratskoj stranci i Milanu Grolu, a na vesti o mogućnosti da opozicija ne učestvuje na izborima, prenete su Titove reči: „Neka gospoda iz opozicije se zanose mišlju, ne bi li bilo bolje pod bilo kakvim izgovorom, ne poći na izbore i izazvati na taj način bilo kakvu intervenciju nekih savezničkih velesila u korist opozicije, odnosno, bolje reći rekcije u Jugoslaviji“.⁵⁷ Ovim je odluka o odbijanju opozicije da učestvuje na izborima zbog neravnopravnog položaja obrazložena time da je ona svesna da će biti poražena i zato traži bilo kakav razlog za neučestvovanje.

Emigrantska vlada predstavljena je kao „klika političkih bankrotera, koja je tokom celog rata vodila otvorenu ili prikrivenu politiku sramne trgo-

⁵⁴ Nepotpisano, *Komisija za biračke spiskove – budni čuvari zakonitosti i demokratije*, *Borba*, god. X, br. 213, 2. septembar 1945, 2.

⁵⁵ Nepotpisano, *U sastavljanju biračkih spiskova treba da uzmu učešće najšire narodne mase*, *Borba*, god. X, br. 187, 15. avgust 1945, 1.

⁵⁶ Nepotpisano *Jedinstveni narodno-oslobodilački front velika tekovina naše borbe*, *Borba*, god. IX, br. 2, 16. novembar 1944, 1.

⁵⁷ Milovan Đilas, *Dvoičan rad opozicije*, *Borba*, god. X, br. 230, 22. septembar 1945, 1.

vine sa okupatorima u našoj zemlji, nastavila je i posle oslobođenja Jugoslavije, u najrazličitijim formama, svoju protivnarodnu delatnost, svoje izdajstvo nad državnom suverenosti naše zemlje.⁵⁸ Za „šampione“ reakcije proglašeni su Slobodan Jovanović, Milan Gavrilović i Jovan Banjanin jer su uputili memorandum Savetu ministara spoljnih poslova u Londonu u kome su naveli kako nema demokratskog režima u Jugoslaviji i zatražili strane posmatrača.

Na izborima će narod „manifestovati svoju privrženost narodnoj vlasti kao najosnovnijoj tekovini naše oslobodilačke borbe“⁵⁹ Da bi se narodu olakšao izbor isticano je da su svi „napredni narodi“ odbacili monarhiju, a da je NF protiv monarhije „jer je monarhija bila stub nacionalnog ugnjetavanja, (...) jer monarhija znači reakciju i korupciju i zato, što se je za vrijeme rata stavila na stranu narodnih izdajica Draže, Nedića, Pavelića i ostalih“.⁶⁰

Pobeda na izborima nazvana je istorijskom, a natpisi u *Borbi* svedočili su o pobjedničkoj euforiji, sveopštem slavlju, porazu apstinencije iako su četnici i ustaše ubijali aktiviste NF i pritiskali narod. U vanrednom izdanju objavljena je Deklaracija o proglašenju republike, dat spisak poslanika i preneti govori vodećih funkcionera Partije.

Može se zaključiti da je *Borba* u potpunosti ispunila svoj zadatak da promoviše ideje KPJ, obezbedi podršku stanovništva u Srbiji, deklarise nove heroje i nove saveznike, ali i jasno označi „narodne neprijatelje“, kritikuje predratni režim i vlasničke odnose, te populariše republikanizam umesto monarhije. Stoga je njena uloga u periodu do proglašenja FNRJ bila od krucijalnog značaja. Posle toga, organ KPJ postao je obavezno štivo koje su dobijale sve javne ustanove i preduzeća, čime je dobio ulogu zvaničnog tumača jugoslovenskog društva, sa porukama obavezujućim za sve građane.

⁵⁸ Nepotpisano, *Uzalud reakcionarna politička emigracija kuka za izgubljenim šestomajskim rajem*, *Borba*, god. X, br. 236, 29. septembar 1945, 2.

⁵⁹ Nepotpisano, *U sastavljanju biračkih spiskova treba da uzmu učešće najšire narodne mase*, *Borba*, god. X, br. 187, 15. avgust 1945, 1.

⁶⁰ Nepotpisano, *Govor ministra industrije Savezne vlade Andrije Hebranga na zboru u Virovitici*, *Borba*, god. X, br. 253, 18. oktobar 1945, 2.

Ivan M. Becić

THE *BORBA* DAILY NEWSPAPER IN STRUGGLE TO PREVAIL
IN THE SERBIA'S PUBLIC OPINION 1944–1945

Summary

Pursuing the goal of reaching the political power and the complete turn-over and change of the society, the Yugoslav Communist Party run the active propaganda war, besides the struggle against the occupiers and ideological enemies. Following that strategy and aims, during the 1941, and party newsletter *Borba* (The Struggle) was launched. This newsletter received importance when the Communist Partisan took power in the most of Serbia and capital of Belgrade in late 1944. It started to be a daily newspaper since second half of the November 1944. Tasks and aims of the *Borba* newspaper were propaganda of the Communist Party ideology and active fight against all the „elements“ which were against it. Besides, it was included in the wider effort of the developing of the Marshall Tito's personal cult, propaganda of the Partisan „People's Liberating Army“, glorifying the Soviet Union and Stalin especially. The *Borba* criticized pre-war regime, and actively attacked all ideological opponents to the Communist Party. It has an active role in electoral campaign („agitation“) in November 1945 elections. Although, a party newspaper, the *Borba's* aim was population which migrate from the rural to urban areas and it was perceived as future working class. Kew articles were written by the most prominent party members or activists tasked for the political and propaganda work. Author marked that *Borba* has fulfilled the devoted tasks and proclaimed ideological aims.